

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Наталя В'ячеславівна ШЕВЧУК,

*канд. філолог. наук, доцент, доцент кафедри права
Європейського університету*

Руслан Степанович ДЕРКАЧ,

магістр 2 курсу Європейського університету

Міжнародне гуманітарне право як галузь почало формуватися в ХІХ столітті, а повністю сформувалося лише в ХХ столітті: коли гостро постало питання гуманізації правил ведення війни, на зміну звичаєвим нормам прийшли договірні писані норми. Тема захисту прав військовополонених була актуальною під час першої та другої світових війн. Сьогодні ця тема є особливо гострою через бойові дії на сході нашої держави.

У ст.3 Конституції України вказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Саме для захисту прав особи під час війни були укладені Женевські конвенції.

Норми міжнародного гуманітарного права досить чіткі у підходах до визначення статусу військовополонених. Так, 4-та стаття Третьої Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року визначає, що військовополоненими вважаються особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до: 1) особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; 2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: 1) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; 2) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; 3) вони носять зброю відкрито; 4) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни [2]. Отже, норми МПП допускають застосування терміну «військовополонений» – як до військовослужбовців ЗСУ та інших силових відомств, задіяних в бойових діях, так і до добровольців та іноземців, які потрапили в полон. 2-га стаття Третьої Женевської Конвенції визначає, що дана Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них. У частині другій статті 2 Третьої Женевської Конвенції йдеться про те, що дана Конвенція також застосовується в усіх випадках часткової або повної окупації території [2]. Таким чином, юридично Конвенція

має поширюватися на всі військові конфлікти, навіть якщо немає офіційно оголошеного стану, як у прикладі з Україною.

При цьому наша Україна цілою низкою нормативно-правових актів та політичних заяв вищого керівництва держави засвідчила себе стороною міжнародного збройного конфлікту: постанова парламенту №129-VIII «Про Звернення ВРУ до ООН, Європейського Парламенту, ПАРЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором»; постанова №462-VIII «Про Заяву ВРУ «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»; закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; постанови Верховної Ради №252-VIII і №254-VIII аналогічно встановили факт окупації частини Донецької та Луганської областей. За Третьою Женевською Конвенцією держава, що утримує військовополонених, бере на себе відповідальність за збереження життя та здоров'я в полоні, має зобов'язання поводитись із полоненими людяно, не застосовувати катувань, фізичного чи психологічного тиску, при потребі забезпечувати безоплатною медичною допомогою тощо. Поширення статусу військовополоненого на українських військових, яких утримує противник, покращить їх правове становище.

Спираючись на міжнародне гуманітарне право під час бойових дій дасть можливість Україні притягнути Росію до відповідальності за незаконне поводження з військовополоненими. Саме Росія має нести відповідальність за наслідки війни як безпосередня учасниця конфлікту, а не на маріонеткові псевдодержави, що не мають правового статусу. На Росію покладається обов'язок гарантувати військовополоненим усі права за міжнародним гуманітарним правом. Якщо ж і надалі не використовувати термін «військовополонені» з відповідними юридичними наслідками, українська держава та її міжнародні партнери сприятимуть унеможливленню покарання РФ за незаконне поводження з військовополоненими.

Визнання Росії відповідальною за дотримання норм Женевських Конвенцій дозволить колишнім військовополоненим, права яких було порушено, звернутися до суду, у тому числі ЄСПЛ – з позовами проти РФ та отримати відповідну компенсацію за завдану шкоду. На жаль, на сьогодні, такі особи можуть судитись лише проти України, яка не забезпечила їх право на свободу відповідно до статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Україна як держава-учасниця усіх Женевських конвенцій у своєму правовому полі має передбачати відповідні статуси для всіх учасників збройних конфліктів на її території чи за її участю, наполягати дотримуватись норм міжнародного права всіма учасниками бойових дій та міжнародними спостерігачами із відповідними повноваженнями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими ООН; Конвенція, Угода, Положення від 12.08.1949/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://leschishin.org/laws/crc/>